

Це говорить кров...

А дерева, схопившись за віти, виводять кривий танець. Це молоді. Старі дуби і осики похитують старечими чубами. Їм в такт. Згадали юність.

На скатерті неба лежить коровай. Липневий день, впившись, розлігся між травами на полонині. Горілиць. Він навіть не здригнувся, як йому за спиною автомати втяли марша. І дерева не припинили свого танцю, хоч кулі шершнями жалять по конарах²¹, віттю, листю.

З хащів вистрибнув олень. Став на полонині. Здивовано кинув поглядом по людях, що лежали сховані між кущами. Грали весільної. Це музики.

Втягнув широкими ніздрями запах свіжої крові і диму. Його зір зіткнувся з синіми очима дівчини, що лежала у вояцькому одінню попереду всіх.

— Привіт тобі, князю карпатських лісів! Будь мені за свата на моєму весіллі! — Це молодода. А її автомат промовив весільну бесіду ворогам, що наступали. А олень поніс королівську корону верхами... Бій вмер, як днина під нічку...

Бояри²² впровадили на полонину недобитків. Їх захопили живими. Так велів командир. А те, що він велить, виконується.

— Вітайте, гості, хоч вороги!.. Це я, — Чічка, провідник куща²³, хлопці звуть мене просто: командир Чічка, дочка старого дядя, он із цього села, що за горою. Отого, що рік тому ти, московське пузо, казав розстріляти тут, на цій полонині, під отою ялицею (торкнула автоматом

²¹ **Конар** (діалект., похідне від словац.) — гілка, галузка.

²² **Боярин** — товариш молодого (жениха), який є головним розпорядником на весіллі.

²³ **Кущ** — відділ самооборони ОУН, який охоплював 4–7 сіл. До складу куща входили 3–5 станиць (по 1–2 села в кожній).

череватого майора НКВД). За те тільки, що він любив свою Верховину²⁴ і ненавидів вас, клятих. Ось його могила! Без хреста. Бо ви казали зняти. Тепер я велю розстріляти тебе, бо ти москвин-загарбник, бо ти большевик, бо ти ворог України. І кажу покласти тебе в могилі йому в ногах, щоб душа старого дяка раділа, зустрівши твою з осиковим колом в чолі.

Хлопці поставили череватого майора під ялицею, де розстріляно старого дяка. Він не пручався, бо знав закон боротьби України з Москвою.

– Поставте також тих трьох, що залишилися. Ні, цього молодика з кислим молоком на губах лишіть. Це старший лейтенант Морозенко. Землячок! Гній Москви! Це мій жених: це він заприсягся мене схопити живою і за волосся заволокти до району. З ним я сама... поженяхуюся!

– Я хочу вмерти разом з ними! За Сталіна! За рідину!

– Ні, тобі судилося ще пожити!

Він втопив свій ненависний зір на дні синього неба очей Чічки. Вона усміхнулася, як дівчина до парубка:

– Ти ж мій жених!

А три вороги стояли під ялицею і дивилися смерті в вічі. Кричали:

– Хай живе Сталін і родіна!

А коли смерть виконала наказ командира Чічки і клала їх, як зрубані дуби під ялицею, старший лейтенант Морозенко вирвався хлопцям, що його держали і кинувся між них і цівки автоматів, щоб вмерти разом з ними.

Автомати вмовкли і йому не судилося вмерти. Він впав з розпачем на землю і стогнав, як зранений олень.

– Встань і ходи! Ти мій жених! А ті залишаться тут. Їм хлопці висиплять могилу в ногах дякової. На дяковій поставлять березового хреста, бо це прапор України. А на їх вб'ють осикового кілка, як колись вбивали на могилах опирів і відьом, бо це прапор півночі.

Він встав і пішов, бо не міг не виконати наказу командира Чічки. Побіч ішла вона, стелила шлях синіми незабудками. Спереду них, з обох боків, і ззаду були повстанці. Несли автомати, десятизарядки, і свіжі рани, і велику радість у серці.

А дерева, обнявшись вітами, виводили кривий танець. А сонце лежало короваем на сусідньому версі.

²⁴ **Верховина** – селище на Станіславщині (нині – Івано-Франківщина), розташоване на березі річки Червоний Черемош.

За ними женеться погоня. Приїхали аж з області. Наче великий, сірий давун²⁵ обмотався довкола верхів. І душить, давить. У Морозенковому серці соловій звив гніздечко. Співає.

– Ти не тішся, бо твоїми очима глядять вже не твоя душа, а лукава смерть! Але в твоїх жилах кров мого народу. Ти зрадник! Слухай, заки вмиреш, моєї пропаганди.

– Я не радію, надіючись на визволення, але тішуся, що смерть моїх товаришів-героїв буде скоро пімщена і я радо вмиру, знаючи це.

– Ти дурний і замотиличений сталінським блянням, що ще змалку заморочило тобі розум і наклало полуду на очі. Слухай! Оце я, командир Чічка, дочка сільського дяка, проста дівка, як усі дівки по верхах і полонинах. Не вчена, бо до шкіл не посилали, а казали пасти вівці. Тепер я вже вмію читати і виводити літери, бо навчилася в підпіллі, бо ж я кущовий і треба писати звіти. Я тобі казатиму, а ти кожне моє слово клади собі в серце, а воно тобі здійснить полуду з очей і стиратиме сталінське бляння з ума, і куля з мого нагана складе поцілунок на твоїм чолі. Отой пузатий і ті три, що там в ямі, під ялицею, – не товариші тобі. Бо ти українець, а вони москалі. Це каже тобі моя кров. А вона від старого дяка, а його кров, і моя, і твоя – це кров мого народу. А нашої крові не мішатися з жодною!

Він слухав і не перебивав. Повстанці пнулися під верх, відстрілювалися густо. Чічка давала накази, сікла з автомата і говорила:

– Ти яничар, а там у тих пузатих – багато таких, як ти, яничарів. Вони такими руками, як твої, розкидають наше гніздо, в якому і ти виплекався.

А крук крукові ока не видовбє й до свого гнізда орла не впустить. А ти, крук, видовбуєш очі крукам, братам, і помагаєш у гнізді наших предків виводити драпіжних випоротків²⁶. Без тебе і без таких, як ти, оця сарана, що онде лавіною пнеться під верх, гризла б тундру на Сибірі... і ніколи б не толочила наших святих полонин. А тут паслися б спокійно вівці, а леґені трембітали б пісню, яку трембітали їх діди і їх дідів діди ще коли сонце перший раз розчісувало своє золоте волосся, збудившись на Магурі²⁷. А до них виходили б дівки-мавки. А наші ґазди плекали б вівса і садили б бараболю та били б бриндзю. А наші мами родили б по чотирнадцятеро і сімнадцятеро дітей, співаючи їм колиса-

²⁵ **Давун** (діалект.) – змій, полоз.

²⁶ **Випороток** – недоношене маля тварини, яке виймають з тіла вбитої або загиблої матері.

²⁷ **Магура** – гора в українських Карпатах, у масиві Ґорґани.

нок про Довбуша і його легенів. А Пан-Біг сидів би в церкві на престолі і не затулював би вух, коли йому правлять Службу, викривлюючи святі слова по-московськи.

Оце тобі моя пропаганда, а ти слухай і ховай кожне слівце у серці, щоб всі пішли з тобою в могилу. А тоді, коли наша свята земля викине твої кості з нутра і в них плодитимуться ящірки і гаддя, бо ти яничар, вони, оці мої слова, зійдуть барвінком і завінчають твій череп, бо ти мій жених.

Морозенко слухав і дивився на Чічку. Він не чув бою, що дряпався на ліктях і повз на череві під верх. Він бачив Чічку, але це не була вона. Це була його совість. Така гарна, як Чічка. Вона прийшла до нього, як дівка до легеня. Тоді між ним і нею тали ті, що їх розстріляно сьогодні під ялицею. І вони відгукнули на хвилину її від нього.

– Неправда твоя, хоч ти командир Чічка! А правда моя! А правда моїх товаришів, що склали за неї голови! А правда моєї партії більшовиків! Правда цілого Радянського Союзу і батька народів Сталіна. І не яничар я, а сталінець. Це мої груди прикрасив орден червоного прапора!

Тоді на рамені Чічки сперлася погорда і глянула на Морозенка. Він стрепенувся, бо пізнав знов свою совість...

Бій зупинився під верхом, де повстанці, зайнявши становища, поставили мур вогню. Більшевицька лявіна котилася під верх, як котиться вниз снігова, і зупинялася під муром. За цим першим повстанці клали другий мур, а цеглинами його були їхні тіла. Вони клалися один на другого і вмирали. Мур ріс.

Тепер Морозенко пив очима жахливу картину бою. Він бачив, як зустрілися два світи. Бачив, як жорстоко трошили собі груди. Один його – його напер, натиснув і другий, – Чіччин падає, тріщать йому в'язи. Ось-ось розчавлять його. Схопився, відпер і регочеться оливом. Ось його знов летить, наче велика розжарена, округла маса, червона-червона, як кров, і поглинає все. Ось-ось Чіччин пірне, втопиться в ньому, як малий метеор... і сліду по ньому не залишиться...

Морозенко чув, що той жорстокий бій увійшов у його нутро. Трошив усе, вивертав його душу. Витрясав із неї те, чим він жив, дихав довгі роки. Десь із-за закамарків пам'яті вилізли присипані пилом забуття слова матері: «Молися, сину!» (Це ще молодим повторяла йому). Як із того Чіччиного світу.

Здрігнувся, немов би хто приклав розпечене залізо до голого тіла. «Ні...і...!», – здавив совість за горлянку, і вона впала зранена йому до ніг.

Чічка командувала боєм і, здавалося, вже не звертала уваги на Морозенка! Біля неї впав стрілець і, вмираючи, ще сік із автомата, а там другий, третій. Смерть ішла від стрільця до стрільця і, як любка, в'язала кожному червону китаїрку.

«Чому вони гинуть?! Чому стільки крові?!» Морозенко стояв на грані двох світів. Стояв осамітнений, опустивши руки.

Котрий його? Не втівав. В ногах лежала розбита совість. Здавалося, доходила. Ще трималася судорожно здеревілими руками його за коліна. В її очах жевріли криваві сльози.

– Це та сама кров, що кругом...

...Повстанський мур тріщав, стогнав...

– Здавайся! – як останню надію кидали салдати повстанцям у вічі, жбурляючи гранати.

– Чічко, рятуйся! Це ж божевілля! Дивися ж, скільки крові! Ти ж загинеш і ніхто не залишиться з вас живими. Чічко, рятуйся. Здайся. Я тебе захищу... Послухай мене... – Наче спрощення просив, благав Морозенко... А мур тріщав, падав.

– Це ти послухай, але не мене, а бесіди крові. Це вона, моя кров, кров дяка і тих братів-повстанців, і цілого народу, це вона, кров, говорить тобі: твоя правда московська, а моя правда українська! І хоч згинуть мільйони – вона переможе.

Ці слова впливали вже з кров'ю, що свіжим джерелом вдарила з уст Чічки. Вона схилила голівку і поклала Морозенкові на груди. З її рук випав автомат і, падаючи, попав в руки Морозенкові.

– Чічко, зажди! Не відходь! Чічко, послухай! Чічко, чи чуєш?! Твоя правда – моя. Моя правда – українська! Чічко, чуєш?!

Серії з його автомата відкинули остовпілих енкаведистів... Він сік, косив, як легінь полонину.

– Чічко! Твоя правда – моя! Слухай! Чічко! – Однією рукою тулив її до своїх грудей, а другою клав ворогів свого народу... Він чув, як на його грудях лопотів малиновий прапор Чіччиної крові.

А коли потік енкаведистів ввіявся між трупи повстанців, їх здивовані очі побачили Морозенка, що лежав біля Чічки, а на його грудях жевріли два, як один, малинові прапори: Чіччин і його... А на кривавих устах Чічки гралася переможна усмішка...

А дерева, схопившись за віти, виводили кривий танець. Це молоді. Старі дуби й осики хитали чубами. Їм в такт. А на небі, там, де був коровай, горіла кров.